

นิทานเรื่องเสือเฒ่า: ความสัมพันธ์ระหว่างนิทานกับบริบททางสังคม และวัฒนธรรมชนชาติไท

The Tale of Tiger Yen: The Relationship between the Tale and the Social and Cultural Context of the Tai People

ภักพล คำหน้อย¹ และ ป ประภัสสนันท์ เรื่องจันทร์²
Pakkapon Khamnoy¹ and Por Prapassanan Ruangjan²

Received: December 14, 2024

Revised: February 14, 2025

Accepted: March 24, 2025

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์อนุภาคเหตุการณ์ แบบเรื่องของนิทานเรื่องเสือเฒ่า และความสัมพันธ์ระหว่างนิทานกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของชนชาติไท ผลการศึกษาพบว่า อนุภาคเหตุการณ์ของนิทานเรื่องเสือเฒ่าสามารถจำแนกแบบเรื่องของนิทานได้ 2 แบบ ได้แก่ แบบเรื่องผู้ชายกลายร่างเป็นเสือเฒ่า และแบบเรื่องพระกลายร่างเป็นเสือเฒ่า อนุภาคที่สำคัญที่ทำให้นิทานเรื่องนี้มีความมหัศจรรย์ คือ การกลายร่างจากมนุษย์เป็นเสือซึ่งเป็นอนุภาคสากลของนิทาน ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างนิทานกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม พบว่า นิทานเรื่องนี้สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างนิทานกับความเชื่อของชนชาติไทกลุ่มต่าง ๆ ได้แก่ ความเชื่อเกี่ยวกับเสือว่าเป็นบรรพบุรุษ ความเชื่อเรื่องเสือว่าเป็นสัตว์ที่มีพลังอำนาจ ตลอดจนความเชื่อดั้งเดิมและความเชื่อทางพุทธศาสนาผ่านตัวแทนคือ พระสงฆ์ ซึ่งผูกพันกับวิถีชีวิตของชนชาติไทมาช้านาน

คำสำคัญ: นิทานเรื่องเสือเฒ่า อนุภาคเหตุการณ์ แบบเรื่อง สังคมวัฒนธรรมชนชาติไท

¹ อาจารย์ประจำภาควิชาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก 65000 เบอร์โทรศัพท์ 096-5596162 Lecturer of Department of Education, Faculty of Education, Naresuan University e-mail: pakkaponk@nu.ac.th

² อาจารย์ประจำภาควิชาบริหาร วิจัย และพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก 65000 เบอร์โทรศัพท์ 087-3092671 Lecturer of Educational Administration, Research and Innovation Development, Faculty of Education, Naresuan University e-mail: porprapassananr@nu.ac.th (Corresponding author)

Abstract

This article aims to analyse the event particles and narrative types in the tale of "Tiger Yen," as well as to examine the relationship between the story and the social and cultural context of the Tai ethnic group. The study found that the event particles in the tale of "Tiger Yen" can be classified into two narrative types: the story of a man transforming into a Tiger Yen, and the story of a monk transforming into a Tiger Yen. The key element that gives the tale its magical quality is the transformation from a human into a tiger, which is a universal motif in folktales. The relationship between the story and the social and culture context showed that the tale of "Tiger Yen" reflects the connection between the story and the beliefs of various Tai subgroups, including the belief that tigers are ancestral beings, the belief in tigers as powerful creatures, as well as the long-standing traditional and Buddhist beliefs embodied by the monks, which have been deeply intertwined with the Tai people's way of life for an extended period.

Keywords: The Tale of Tiger Yen, Motif, Tale Types, Social and Cultural Tai People

บทนำ

นิทานเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะหรือเรื่องเล่าที่เล่าสืบต่อ ๆ กันมาซึ่งยากที่จะบอกได้ว่า ใครเป็นผู้เล่าคนแรกหรือใครเป็นผู้แต่งนิทานคนแรกขึ้นมา นิทานมีอยู่ทั่วโลก ทุกวัฒนธรรม นิทานในความหมายทางคติชนวิทยา หมายถึง เรื่องเล่าสืบต่อกันมา เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ส่วนใหญ่ถ่ายทอดด้วยวิธีมุขปาฐะ (กึ่งแก้ว อัครถาวร, 2519, น. 12) นิทานทำให้ผู้ฟังได้เปิดโลกแห่งจินตนาการ ได้หลีกหนีจากโลกแห่งความเป็นจริงไปชั่วขณะ ในขณะเดียวกัน นิทานยังเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นความคิด ความเชื่อ และบริบทของสังคมแต่ละกลุ่มในโลกนี้ได้เป็นอย่างดี

ในกลุ่มชาติพันธุ์ไท ไม่ว่าจะเป็นไทใหญ่ ไทลื้อ ไทอาหม ไทยวน ไทลาว ไทจ้วง ฯลฯ ที่อาศัยอยู่ในและนอกดินแดนประเทศไทย นอกจากจะมีภาษาตระกูลไทที่ใช้ร่วมกัน และมีอาณาเขตที่เชื่อมต่อกันแล้ว ความสัมพันธ์ทางความคิด ความเชื่อดั้งเดิมที่มีมาแต่อดีตยังถือเป็นสิ่งแสดงให้เห็นถึงรากฐานของความมั่นคงที่ดำรงอยู่ร่วมกันมาแต่ช้านาน เช่น วัฒนธรรมข้าว ตำนานต่าง ๆ หรือแม้กระทั่งนิทานที่สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของชนชาติไทได้เป็นอย่างดี แม้ว่าปัจจุบันชนชาติไทจะแยกออกเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทกลุ่มต่าง ๆ ตามบริบทพื้นที่ของตน แต่ความเชื่อนั้นยังปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนผ่านวิถีชีวิตในสังคมและวัฒนธรรมของตน ทั้งตำนาน พิธีกรรม ความเชื่อ และวรรณกรรม เช่น ความเป็นมาของผู้ปกครองที่พบในวรรณกรรมท้องถิ่นและวรรณกรรมของชนชาติไท (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2554, น. 253) ความเชื่อเรื่องผีและสาของไทอาหมที่มีความเกี่ยวข้องกับสังคมระดับท้องถิ่นหลายเชื้อชาติ หลากวัฒนธรรม และมีบทบาทในชีวิตประจำวันของคนสามัญ (รณี เลิศเลื่อมใส, 2544, น. 227)

จากการศึกษาความสัมพันธ์ของชนชาติไทที่ผ่านมามีการนำข้อมูลจากวรรณกรรมชนชาติไทมาศึกษาวิเคราะห์ เช่น คัมภีร์โบราณ ตำนานอธิบายความเป็นมาของสิ่งต่าง ๆ และนิทาน สำหรับการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับนิทานเรื่องเสือเฒ่า ได้แก่ เวนน์ เพลงเออ (2519) ที่ได้รวบรวมนิทานเรื่องเสือเฒ่าที่ปรากฏในชนชาติไทกลุ่มต่าง ๆ ไว้ และสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ. เล่ม 14 (เจริญ มาลาโรจน์, 2542; อุดม รุ่งเรืองศรี, 2542) ที่ได้รวบรวมข้อมูลนิทานเรื่องเสือเฒ่าไว้ อย่างไรก็ตามยังไม่พบการศึกษาวิเคราะห์นิทานเรื่องเสือเฒ่าที่เกี่ยวข้องกับอนุภาคเหตุการณ์ และแบบเรื่องของนิทาน รวมทั้งการศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างนิทานกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของชนชาติไท ซึ่งวรรณกรรมประเภทนิทาน ทั้งนิทานที่มีการบันทึก จด จารไว้ เป็นลายลักษณ์ และเล่าสืบต่อกันมาเป็นมุขปาฐะต่าง ๆ ล้วนเป็นประเด็นที่สมควรศึกษาทั้งในด้านของโครงสร้าง อนุภาคเหตุการณ์ และแบบเรื่องของนิทาน ซึ่งมีลักษณะที่แตกต่าง คล้ายคลึง และเหมือนกันในแต่ละกลุ่มชนชาติไท เมื่อศึกษาวิเคราะห์นิทานต่าง ๆ จะทำให้เห็นถึงความคิด ความเชื่อ วิถีปฏิบัติ และความสัมพันธ์ร่วมกันของกลุ่มชนชาติไทได้อย่างชัดเจน

นิทานเรื่องเสือเฒ่าเป็นหนึ่งในนิทานพื้นบ้านที่พบอยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์ไทหลายกลุ่ม อาทิ กลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน ไทใหญ่ และไทลื้อ การแพร่กระจายของนิทานดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทในมิติที่หลากหลายทั้งในแง่ของเนื้อหา ความคิด และความเชื่อเกี่ยวกับเสือของชนชาติไท ดังนั้น ผู้วิจัยจึงศึกษาวิเคราะห์นิทานเรื่องเสือเฒ่า เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะ และลักษณะร่วมของนิทานเรื่องเสือเฒ่าของชนชาติไท อีกทั้งจะทำให้เข้าใจถึงรากเหง้าวัฒนธรรมของชนชาติไทได้อีกทางหนึ่ง ซึ่งจะเกิดประโยชน์ต่อวงการการศึกษา เช่น สถานศึกษา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรม เพื่อนำข้อมูลนิทานเรื่องเสือเฒ่าไปถ่ายทอดถึงลักษณะของนิทานและความสัมพันธ์ของกลุ่มชนชาติไทต่อไป

อนุภาคเหตุการณ์และแบบเรื่องของนิทานเรื่องเสือเฒ่า

การศึกษาในบทความนี้เป็นการศึกษาวิเคราะห์นิทานเรื่องเสือเฒ่าจากเอกสาร (Documentary Research) ที่มีผู้รวบรวมไว้จากกลุ่มชนชาติไทกลุ่มต่าง ๆ ทั้งที่อาศัยอยู่ในและนอกประเทศไทย ได้แก่ ไทใหญ่ ไทลื้อ และไทยวน รวมทั้งหมด 7 ส่วนวน ซึ่งมีที่มาจากหนังสือที่มีผู้รวบรวมไว้แล้ว เป็นข้อมูลลายลักษณ์ที่มีการตีพิมพ์เผยแพร่ ได้แก่

1. นิทานเรื่องเสือเฒ่าของไทใหญ่ จากหนังสือด้วยปัญญาและความรัก: นิทานชาวเมืองเหนือ
2. นิทานเรื่องเสือเฒ่าของไทลื้อ จากหนังสือด้วยปัญญาและความรัก: นิทานชาวเมืองเหนือ
3. นิทานเรื่องเสือเฒ่าของคนเมือง จากหนังสือด้วยปัญญาและความรัก: นิทานชาวเมืองเหนือ
4. นิทานเรื่องเสือเฒ่าของไทยวน จากหนังสือสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ. เล่ม 14 จำนวน 4 ส่วนวน

ส่วนการศึกษาวิเคราะห์เพื่อตีความนิทานเรื่องเสือเฒ่าของชนชาติไทนั้นจะใช้ทฤษฎีและระเบียบวิธีวิทยาด้านคติชนวิทยา (Folklore) เป็นเครื่องมือในการศึกษา คือ อนุภาคนิทานพื้นบ้าน (Motif) โดยใช้เพื่อศึกษาหน่วยย่อยในนิทานที่ได้รับการสืบทอดและดำรงอยู่ในสังคมหนึ่ง ๆ ที่มีความน่าสนใจทางความคิดและจินตนาการ อนุภาคอาจเป็นตัวละคร วัตถุสิ่งของของพฤติกรรมของตัวละครหรือ

เหตุการณ์ในนิทาน เช่น แมงมุมสร้างโลก ม้าเหาะได้ ฯลฯ (ศิริพร ณ ถลาง, 2557) แล้วนำมาจัดหมวดหมู่ความคิดและแทนด้วยตัวอักษรในภาษาอังกฤษ และศึกษาแบบเรื่องของนิทาน (Tale Type) ซึ่งหมายถึงโครงเรื่องของนิทานที่ทำให้นิทานแต่ละเรื่องมีลักษณะเฉพาะต่างจากนิทานเรื่องอื่น ๆ เช่น นิทานศรีธนญชัยที่มีหลายตอน แต่ละตอนอาจนับเป็นแบบเรื่องแต่ละแบบ เพราะมีอนุภาคที่มีลักษณะเด่นเฉพาะที่คนฟังจดจำได้ แต่ละตอนมีความสมบูรณ์ในตัวเอง นำไปเล่าต่างหากเป็นอิสระจากตอนอื่น ๆ ได้ ทฤษฎีและระเบียบวิธีวิทยาด้านคติชนวิทยาดังกล่าวได้นำมาใช้เพื่อเปรียบเทียบนิทานเรื่องเสือเฒ่าของชนชาติไทที่ปรากฏในเนื้อเรื่อง ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจถึงความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมของชนชาติไทได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

เมื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบนิทานเรื่องเสือเฒ่าของชนชาติไท พบในชนชาติไท ผู้วิจัยขอจำแนกเหตุการณ์หลักของเรื่อง เพื่อให้เห็นถึงความเหมือนและความต่างของนิทานเรื่องเสือเฒ่าในแต่ละกลุ่มชนชาติไท ดังต่อไปนี้

- A สภาพทั่วไปของตัวละครเอก
- B สาเหตุที่ได้พบกับเสือเฒ่า
- C สถานที่พบกับเสือเฒ่า
- D ลักษณะการกลายร่างจากผู้ชายกลายร่างเป็นเสือเฒ่า
- E ลักษณะการกลายร่างจากพระกลายร่างเป็นเสือเฒ่า
- F ลักษณะอาวุธที่ใช้ในการต่อสู้กับเสือเฒ่า
- G ตอนจบของเรื่อง

นอกจากเหตุการณ์หลักข้างต้น ยังมีรายละเอียดที่แตกต่างกันในแต่ละสำนวน ซึ่งสามารถจำแนกเป็นอนุภาคย่อยได้อีก เช่น บางสำนวนเล่าถึงสภาพทั่วไปของตัวละครเอก (A) ว่าเป็นลูกของเสือเฒ่า จะแทนค่าอนุภาคนี้นี้ว่า A_1 บางสำนวนบอกว่าตัวละครเอกเป็นพ่อค้า จะแทนค่าด้วย A_2 เป็นต้น หรือในเหตุการณ์ที่ทำให้พบกับเสือเฒ่า (B) สามารถแยกอนุภาคย่อยได้อีก เช่น สาเหตุที่ได้พบกับเสือเฒ่า เพราะเสือเฒ่าเป็นบุคคลที่อาศัยอยู่ในบ้าน จะแทนค่าด้วย B_1 สาเหตุที่พบกับเสือเฒ่าเพราะเดินทางไปค้าขาย จะแทนค่าด้วย B_2 เป็นต้น ซึ่งแต่ละเหตุการณ์หลักจะมีอนุภาคย่อยอยู่ทุกเหตุการณ์ตามตรรกะนี้ เหตุการณ์และอนุภาคนิทานเรื่องเสือเฒ่าของชนชาติไท ดังนี้

Table 1 The Index of Events and Narrative Particles in the Story of the Yen Tiger of the Tai People

Category	The Index of Events and Narrative Particles in the Story of the Yen Tiger of the Tai People					
A The general condition of the main character	A ₁ Yen Tiger's son	A ₂ A merchant from a foreign land	A ₃ A woman	A ₄ A young hunter		
B The reason for meeting the Yen tiger	B ₁ People in the house	B ₂ Traveling for trade	B ₃ Going to visit the rice field – hunting			
C The location where the Yen tiger is encountered	C ₁ A house	C ₂ Rice field – forest	C ₃ Temple			
D The transformation from a man into the Yen tiger	D ₁ An old man transforming into the Yen tiger	D ₂ A young man transforming into the Yen tiger				
E The transformation of a monk into the Yen tiger	E ₁ A wandering monk transforming into the Yen tiger	E ₂ A monk with magical spells transforming into the Yen tiger				
F The weapons used to fight the Yen tiger	F ₁ Tying it with chains	F ₂ Casting spells on it	F ₃ Using a broom to strike	F ₄ Shooting with a gun	F ₅ Cutting with a knife	F ₆ Weaving a magic cow and casting spells on it

Category	The Index of Events and Narrative Particles in the Story of the Yen Tiger of the Tai People					
G The ending of the story	G ₁ The main character defeats the Yen tiger, causing the Yen tiger to die	G ₂ The Yen tiger escapes	G ₃ The Yen tiger kills the main character	G ₄ The main character ties the Yen tiger up		

จากนิทานเรื่องเสือเอนที่พบในชนชาติไททั้ง 7 ส่วนวน สามารถสรุปเนื้อหาของนิทานเพื่อให้เห็นโครงเรื่อง ลำดับเหตุการณ์ และอนุภาคย่อยตามส่วนต่าง ๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์ไท 3 กลุ่มชาติพันธุ์ได้เป็นแบบเรื่องของนิทานดังต่อไปนี้

แบบที่ 1

A₁ B₁ D₁ F₁ G₄

สภาพทั่วไปของตัวละครเป็นลูกชายเสือเอน สาเหตุที่ได้พบกับเสือเอนเพราะเป็นบุคคลที่อยู่ในบ้าน ลักษณะการกลายร่างจากผู้ชายแก่เป็นเสือเอน ลักษณะอาวุธที่ใช้ต่อสู้กับเสือเอน คือ การใช้ไม้มัดไว้ และตอนจบของเรื่องตัวละครเอกได้มัดเสือเอนเอาไว้

แบบที่ 2

A₂ B₂ C₂ F₂ F₅ G₄

สภาพทั่วไปของตัวละครเป็นพ่อค้าจากต่างถิ่น สาเหตุที่ได้พบกับเสือเอนเพราะเดินทางไปค้าขายสถานที่พบกับเสือเอน คือ หุ่นา-ป่า ลักษณะอาวุธที่ใช้ต่อสู้กับเสือเอน คือ การเสกคาถาใส่ และใช้ไม้ฟัน และตอนจบของเรื่องตัวละครเอกได้มัดเสือเอนเอาไว้

แบบที่ 3

A₃ C₁ B₁ D₂ F₃ G₂

สภาพทั่วไปของตัวละครเป็นหญิงสาว สถานที่ที่ได้พบกับเสือเอนอยู่ในบ้าน สาเหตุที่ได้พบกับเสือเอนเพราะเป็นบุคคลที่อยู่ในบ้าน ลักษณะการกลายร่างจากผู้ชายหนุ่มเป็นเสือเอน ลักษณะอาวุธที่ใช้ต่อสู้กับเสือเอน คือ การใช้ไม้กวาดฟาด และตอนจบของเรื่องเสือเอนหนีไปได้

แบบที่ 4

A₄ B₃ C₂ D₂ G₃

สภาพทั่วไปของตัวละครเป็นพรานหนุ่ม สาเหตุที่ได้พบกับเสือเอนเพราะไปเฝ้าหังนา-ล่าสัตว์ สถานที่ที่ได้พบกับเสือเอน คือ หุ่นา-ป่า ลักษณะการกลายร่างจากผู้ชายหนุ่มเป็นเสือเอน และตอนจบของเรื่องตัวละครเอกถูกเสือเอนตะบับจนตาย

แบบที่ 5

A₄ B₃ C₂ F₄ E₁ G₁

สภาพทั่วไปของตัวละครเป็นพรานหนุ่ม สาเหตุที่ได้พบกับเสือเอนเพราะไปเฝ้าหังนา-ล่าสัตว์ สถานที่ที่ได้พบกับเสือเอน คือ หังนา-ป่า ลักษณะอาวุธที่ใช้ต่อสู้กับเสือเอน คือ การใช้ปืนยิง ลักษณะการกลายร่างจากพระเป็นเสือเอน คือ พระธุดงค์กลายร่างเป็นเสือเอน และตอนจบของเรื่องตัวละครเอกชนะเสือเอน ทำให้เสือเอนตาย

แบบที่ 6

A₃ B₁ C₁ F₅ D₂ G₂

สภาพทั่วไปของตัวละครเป็นหญิงสาว สาเหตุที่ได้พบกับเสือเอนเพราะเป็นบุคคลที่อยู่ในบ้าน สถานที่ที่ได้พบกับเสือเอน คือ บ้าน ลักษณะอาวุธที่ใช้ต่อสู้กับเสือเอน คือ การใช้มีดฟัน ลักษณะการกลายร่างจากชายหนุ่มกลายร่างเป็นเสือเอน และตอนจบของเรื่องเสือเอนหนีไปได้

แบบที่ 7

A₂ B₂ C₃ F₆ E₂ G₁

สภาพทั่วไปของตัวละครเป็นพ่อค้าจากต่างถิ่น สาเหตุที่ได้พบกับเสือเอนเพราะเดินทางไปค้าขาย สถานที่ที่ได้พบกับเสือเอน คือ วัด ลักษณะอาวุธที่ใช้ต่อสู้กับเสือเอน คือ การส่านว้าวธนูแล้วเสกคาถา ลักษณะการกลายร่างจากพระเป็นเสือเอน คือ พระที่มีคาถาอาคมกลายร่างเป็นเสือเอน และตอนจบของเรื่องตัวละครเอกชนะเสือเอน ทำให้เสือเอนตาย

จากแบบเรื่องของนิทานเสือเอนทั้ง 7 แบบ ปรากฏตามลักษณะนิทานเรื่องเสือเอนของกลุ่มชาติพันธุ์ไทกลุ่มต่าง ๆ ดังนี้

แบบที่ 1 ปรากฏในนิทานเสือเอนของไทยลื้อ มีรายละเอียดของนิทาน ดังนี้

พวกแมวที่แก่มากจะกลายเป็นเสือเอน ลูกชาย (A₁) เห็นพ่อของตน (B₁) กลายเป็นเสือเอน (D₁) ก็เอาโซ่มามัดไว้ (F₁) คนที่เป็นนั้นจะไม่ยอมนุ่งเสื้อนุ่งผ้า และไม่ให้นอน ต้องทำคอกแคบ ๆ บังคับให้นั่งอยู่ตลอด ห้ามนอน เนื่องจากถ้านอนลงเมื่อไรจะกลายเป็นเสือทันที ลูกหลานจะสร้างคอกอึบ (แคบ) ให้นั่งอยู่ที่นั่น (G₄)

แบบที่ 2 นิทานเสือเอนของไทยใหญ่ มีรายละเอียดของนิทาน ดังนี้

พ่อค้าคนหนึ่ง (A₂) เดินทางไปค้าขายที่เมืองว้าพร้อมกับลูกน้องอีกสามคน (B₂) ขณะที่เดินทางไปป่าได้พบเสือตัวหนึ่ง (C₂) พ่อพ่อค้าเห็นก็รู้ทันทีว่าเป็นเสือเอนจึงชักดาบออกมา พร้อมกับเสกคาถาใส่อีกมือหนึ่ง (F₂) เมื่อเสกคาถาเสร็จจึงยกมือข้างนั้นชี้ไปที่เสือพร้อมกับพูดว่าหยุด เสือตัวนั้นหยุดอยู่กับที่ และไม่สามารถเคลื่อนไหวได้ แล้วเขาจึงเข้าไปตัดคอเสือตัวนั้น (F₅) เมื่อเดินทางไปถึงเมืองว้าพวกชาวเมืองถามว่าท่านมาได้อย่างไร พบเสือบ้างไหม เขาตอบว่าพบ และตนได้ฆ่าเสือตัวนั้นแล้ว (G₁)

แบบที่ 3 นิทานเสือเฒ่าของไทยวน (สำนวนที่ 1) มีรายละเอียดของนิทาน ดังนี้

เรื่องมีอยู่ว่า ที่บ้านของคนที่เป็นเสือเฒ่านั้น น้องเขามีภรรยา (A_3) เข้าวันหนึ่งนางลุกขึ้นเพื่อจะนึ่งข้าว (C_1) และพบว่าพี่สามี (B_1) กำลังกลายร่างเป็นเสือและจะกระโดดเข้ามากินนาง (D_2) นางจึงเอาไม้กวาดฟาดหน้า (F_3) จึงเห็นหน้าและรู้ว่าพี่ของสามีเป็นเสือเฒ่า สุดท้ายชายคนนั้นจึงหนีไปพม่า (G_2)

แบบที่ 4 นิทานเสือเฒ่าของไทยวน (สำนวนที่ 2) มีรายละเอียดของนิทาน ดังนี้

พรานหนุ่มคนหนึ่ง (A_4) ต้องไปนั่งห้างตอนกลางคืนทั้ง ๆ ที่ภรรยาท้องแก่ (B_3) คืนนั้นมีคนมาเรียกเขาให้ลงจากห้าง (C_2) โดยบอกว่าภรรยาเจ็บท้องจะคลอดลูก พอเขาลงมา คน ๆ นั้นได้กลายร่างเป็นเสือ (D_2) และตะปบกินพรานหนุ่มคนนั้น (G_3)

แบบที่ 5 นิทานเสือเฒ่าของไทยวน (สำนวนที่ 3) มีรายละเอียดของนิทาน ดังนี้

พรานหนุ่มคนหนึ่ง (A_4) ไปนั่งห้างล่าสัตว์ตอนกลางคืน (B_3) พอใกล้รุ่งมีพระธุดงค์มาขอบิณฑบาต (C_2) เขาสงสัยว่าอาจไม่ใช่พระธุดงค์ พอตีฆ้องกัณฑ์หนึ่งร้องว่า “จิกจ้อง ๆ” (ยอตกลด ๆ) เขาจึงเล็งปืนที่ยอดกลดแล้วยิง (F_4) ปรากฏว่าพระธุดงค์หายไป (E_1) และมีเสือตัวหนึ่งนอนตายตรงที่พระธุดงค์รูปนั้นยืนอยู่แทน (G_1)

แบบที่ 6 นิทานเสือเฒ่าของไทยวน (สำนวนที่ 4) มีรายละเอียดของนิทาน ดังนี้

มีสาวบ้านป่าคนหนึ่งสวยมาก (A_3) ทุกคืนจะมีหนุ่มคนหนึ่งมานั่งคุยอยู่ด้วยเป็นประจำ (B_1) คืนหนึ่งพ่อของสาวคนนั้นกลับมาจากบ้านของเพื่อนบ้าน ขณะจะขึ้นเรือนได้มองเห็นงูกำปโลง (งูสามเหลี่ยม) ตัวหนึ่งกำลังทอดตัวเลื้อยลงจากขานเรือน (C_1) พ่อของสาวคนนั้นจึงเอามัดฟืน (F_5) ปรากฏว่างูที่เกาะเข้าไฉนนั้นที่จริง คือ หางเสือ เสือเฒ่าตัวนั้นแปลงร่างเป็นชายหนุ่มมากุญกับลูกสาวเหลือแต่ส่วนหางเท่านั้นที่ยังเป็นเสือ เมื่อถูกฟันที่หาง เสือเฒ่าเจ็บปวดและตกใจจึงกลายร่างเป็นเสือตามเดิม (D_2) แล้วกระโจนจากขานเรือนหนีไป (G_2)

แบบที่ 7 นิทานเสือเฒ่าของไทยวน (สำนวนที่ 5) มีรายละเอียดของนิทาน ดังนี้

วันหนึ่งมีพ่อค้าคนหนึ่ง (A_2) เดินทางมาค้าขายยังหมู่บ้านแห่งหนึ่ง (B_2) และไม่มีที่พักจึงไปขออาศัยพักในวิหารของวัดที่มีเสือเฒ่า (C_3) พ่อค้าคนนี้ก็ได้รับคำเตือนจากชาวบ้านว่า พระรูปนั้นกลายพันธุ์เป็นเสือ และไม่ควรไปพักในที่นั้น แต่พ่อค้าไม่กลัว เนื่องจากตนเองเป็นคนมีวิชาอาคม จึงยืนยันที่จะเข้าไปพักที่วัดนั้น เจ้าอาวาสรูปนั้นเมื่อเห็นพ่อค้ามาคนเดียวและขอเข้าพักในวัดจึงเข้ามาคุยด้วยจนคำจึงกลับไปกุฏิ พอตึกพระรูปนั้นมาตะโกนถามอยู่ข้างนอกวิหารที่พ่อค้าคนนั้นนอนอยู่ว่า “พ่อออก ๆ กลับหรือยัง” พ่อค้าก็ตอบว่า “ยัง ยังไม่กลับ” และพ่อค้าได้เอาไม้ไผ่มาผ่าแล้วจักตอกสานเป็นรูปวัวธนู แล้วจึงเสกคาถาให้วัวไม้ไผ่เป็นวัวธนู (F_6) ตึกมาอีกสักหน่อยก็มีเสียงร้องถามอีกว่า “พ่อออก ๆ กลับหรือยัง” พ่อค้าก็ตอบว่า “ยัง ยังไม่กลับ” พ่อค้าก็สานวัวแล้วเสกอาคมไปเรื่อย ๆ จนทำพิธีเสร็จ เมื่อมีเสียงร้องถามอีก พ่อค้าก็ไม่ตอบ สักครู่หนึ่งก็ได้ยินเสียงคล้ายเสือส่งเสียงร้องที่หน้าประตูวิหาร พ่อค้าจึงรู้ว่าเสือเฒ่าออกไล่เหยื่อแล้ว (E_2) พ่อค้าจึงปล่อยวัวธนูออกไปต่อสู้ สัตว์อาคมทั้งเสือและวัวสู้กันอย่างดุเดือด มีทั้งเสียงร้องและกระทบกระแทกให้ได้ยินอย่างชัดเจนเป็นพักใหญ่ แล้วจึงมีเสียงเสือร้อง

อย่างเจ็บปวด พอรุ่งเช้าเมื่อพ่อค้าโทนเปิดประตูวิหารออกไปพบว่าเสือนอนตายอยู่ และที่หลังวิหารยังพบกระดูกคนและสัตว์มากมาย (G₁)

จากเหตุการณ์และอนุภาคของนิทานเรื่องเสือนั้นที่มีความคล้ายและความแตกต่างกัน สามารถจำแนกแบบเรื่อง (Tale Types) ของนิทานได้ดังนี้

1. แบบเรื่องผู้ชายกลายร่างเป็นเสือนั้น แบบเรื่องประเภทนี้มีความเชื่อว่า ผู้ที่จะกลายร่างเป็นเสือนั้นนั้นมักจะเป็นผู้ชาย โดยผู้ชายที่เป็นเสือนั้นจะมีลักษณะที่ผิดไปจากมนุษย์ธรรมดาทั่วไป เช่น ชอบจับสิ่งมีชีวิตมากิน หรือมีหางออกมา เป็นต้น ผู้ชายที่กลายร่างเป็นเสือนั้นจะถูกทำลายด้วยอาคมหรือของดำจากบุคคลทั่วไป ทั้งผู้ชายและผู้หญิงก็สามารถทำลายเสือนั้นในร่างผู้ชายได้ แบบเรื่องดังกล่าวปรากฏคล้ายกันในนิทานเรื่องเสือนั้นของไทยลื้อ ไทใหญ่ และไทวนจำนวนที่ 1 จำนวนที่ 2 และจำนวนที่ 4

2. แบบเรื่องพระกลายร่างเป็นเสือนั้น แบบเรื่องประเภทนี้มีความเชื่อว่า ผู้ที่จะกลายร่างเป็นเสือนั้นนั้นมักจะเป็นพระสงฆ์ที่มีวิชาอาคมแต่ปฏิบัติตนในทางที่ไม่เหมาะสมจึงทำให้กลายร่างเป็นเสือนั้น หรือพระสงฆ์ที่กลายร่างเป็นเสือนั้นนั้นมักจะปรากฏให้เห็นเป็นพระพุทธรูปด้วยก็ได้ ซึ่งพระสงฆ์ที่กลายร่างเป็นเสือนั้นจะถูกทำลายลงได้ด้วยผู้ชายที่มีคาถาอาคมเท่านั้น แบบเรื่องดังกล่าวพบเฉพาะในนิทานเรื่องเสือนั้นของไทยวนเท่านั้น (จำนวนที่ 3 และ 5)

แบบเรื่องของนิทานเรื่องเสือนั้นสะท้อนความคิดทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันของชนชาติไทแต่ละกลุ่ม ซึ่งพิจารณาจากอนุภาคการกลายร่างเป็นเสือนั้น จะเห็นได้ว่า นิทานเรื่องเสือนั้นของไทยลื้อ ไทใหญ่ และไทวนจำนวนที่ 1 จำนวนที่ 2 และจำนวนที่ 4 สะท้อนให้เห็นว่า ผู้ที่จะกลายร่างเป็นเสือนั้นนั้นมักจะเป็นผู้ชายที่มีลักษณะแตกต่างกับผู้ชายทั่วไปในสังคม เช่น มีหางโผล่ออกมาจากตัว ไม่ยอมใส่เสื้อผ้า ไม่สามารถนอนได้ปกติเหมือนคนทั่วไป ส่วนนิทานเรื่องเสือนั้นของไทยวน (จำนวนที่ 3 และ 5) ผู้ที่จะกลายร่างเป็นเสือนั้นนั้นจะต้องเป็นพระสงฆ์เท่านั้น แต่เป็นพระสงฆ์ที่มีลักษณะต่างกับพระสงฆ์ทั่วไป คือ มีวิชาอาคม และเป็นพระพุทธรูป ซึ่งไม่ปฏิบัติตามข้อวัตรของสงฆ์ กล่าวคือ มีวิชาอาคมแต่ปฏิบัติตนในทางที่ไม่เหมาะสม ทำร้ายผู้อื่น และเป็นพระพุทธรูปแต่ออกธุดงค์ในยามวิกาล

อย่างไรก็ตามแม้ว่าแบบเรื่องของนิทานเรื่องเสือนั้นของชนชาติไทแต่ละกลุ่มจะมีลักษณะแบบเรื่องที่แตกต่างกัน แต่เมื่อพิจารณาก็จะเห็นว่ามีความคล้ายคลึงกันของนิทานร่วมกัน คือ การกลายร่างของบุคคลที่มีความไม่ปกติในสังคม จึงทำให้เกิดความไม่ธรรมดาในนิทานดังกล่าว

เมื่อพิจารณาอนุภาคที่สำคัญของนิทานเรื่องเสือนั้นที่เป็นส่วนสำคัญของเหตุการณ์ในเรื่องทำให้นิทานนั้นมีความมหัศจรรย์ กล่าวคือ “การกลายร่าง” (Transformation) ซึ่งการกลายร่างจากมนุษย์เป็นเสือ เป็นอนุภาคความมหัศจรรย์ของนิทาน ซึ่ง Thompson (1955) ได้กล่าวถึงความมหัศจรรย์ (Magic) ของการกลายร่างจากมนุษย์เป็นเสือไว้ในหนังสือชื่อ MOTIF – INDEX OF FOLK-LITERATURE เล่มที่ 2 ในอนุภาค D112. Transformation: Man to Feline Animal คือ อนุภาคการกลายร่างจากมนุษย์เป็นสัตว์ในตระกูลแมว ซึ่งการกลายร่างจากมนุษย์เป็นเสืออยู่ในอนุภาค D112.2. Transformation: Man to Tiger อนุภาคการกลายร่างจากมนุษย์เป็นเสือนั้น ปรากฏทั้งในนิทานกรีก นิทานจีน และนิทานอินเดียด้วย (ศิริพร ณ ถลาง, 2557) ลักษณะของนิทานที่เล่าต่อ ๆ กันมานั้นในหลายวัฒนธรรมทั้ง

ตะวันออกและตะวันตกต่างก็มีลักษณะร่วมกัน นอกจากจะกลายร่างเป็นเสือแล้ว การกลายร่างเป็นสัตว์นั้นยังถือว่าเป็นความคิดสากลที่มีอยู่ทั่วทุกมุมโลก เช่น โลกตะวันตกมีการกลายร่างเป็นหมาป่า สิงโต หรือควาย เป็นต้น

อนุภาคการกลายร่างเป็นสัตว์นั้นแตกต่างกันเพราะอาจขึ้นอยู่กับความเชื่อที่ดำรงอยู่ภายใต้บริบททางสังคม และการกลายร่างเป็นเรื่องที่แฝงซึ่งคติทางปรัชญาเกี่ยวกับจิตที่มีมิติซับซ้อนกันอยู่ระหว่างคนและสัตว์ การที่มนุษย์จะกลายร่างเป็นหมาป่า หรือเป็นเสือได้นั้นมีพลังหรืออำนาจของจิตที่ไม่สามารถควบคุมให้อยู่ในร่างใดร่างหนึ่งได้โดยถาวร ลักษณะการกลายร่างจึงเป็นความคิดสากลของมวลมนุษยชาติในทุกวัฒนธรรมที่มีความเชื่อที่สืบทอดกันมา

การกลายร่างจากมนุษย์เป็นเสือในเชิงจิตวิเคราะห์ตามโครงสร้างบุคลิกภาพของซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) ประกอบด้วยระบบ 3 ระบบ คือ อิด (Id) อีโก้ (Ego) และซูเปอร์อีโก้ (Superego) มนุษย์ที่มีสภาพจิตใจเป็นปกติสุข ระบบทั้ง 3 จะประกอบเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทำให้บุคคลสามารถดำเนินพฤติกรรมต่าง ๆ ได้อย่างราบรื่น ในทางกลับกันเมื่อระบบทั้ง 3 ขัดแย้งกัน บุคคลนั้นจะไม่สามารถปรับตัวท่ามกลางสิ่งแวดล้อมได้ (กิติกร มีทรัพย์, 2554, น.42 - 58)

อิด (Id) คือ ความปรารถนาที่ติดตัวมาตั้งแต่กำเนิด เช่น สัญชาตญาณการดำรงอยู่เพื่อความอยู่รอดในชีวิต

อีโก้ (Ego) คือ ส่วนสำนึกในตัวตนที่แสดงออกมา เช่น ความปรารถนาโดยการสร้างภาพฝัน

ซูเปอร์อีโก้ (Superego) คือ ตัวควบคุมความต้องการของ Id เช่น ศีลธรรมจริยธรรมที่ถูกหล่อหลอมมาจากสังคม

การกลายร่างจากมนุษย์เป็นเสือเป็นการละเมิดกฎของโครงสร้างบุคลิกภาพ กล่าวคือ สิ่งเร้าภายนอกได้แก่คาถาอาคมทำให้เกิดความไม่พอใจในชีวิตพื้นฐานของตนเอง อิด (Id) ไม่สามารถจัดการความรู้สึกพื้นฐานได้ จึงทำให้กลายร่างเป็นเสือ ต่อมาเมื่อกลายร่างเป็นเสือจึงขาดจิตสำนึกของตัวตนคือ อีโก้ (Ego) การกลายร่างเป็นเสือจึงแสดงออกถึงพฤติกรรมความเป็นเสือในทันทีโดยไม่คำนึงถึงผลที่จะตามมา และไม่สามารถควบคุมจิตใจของตนเองได้จนกระทั่งกระทำการละเมิดกฎคุณธรรมจริยธรรมของสังคม หรือเรียกว่า ซูเปอร์อีโก้ (Superego) การกลายร่างเป็นเสือเป็นเรื่องที่ยากลำบากต่อการขัดขืนและไม่สามารถบังคับจิตใจของตนเองได้ เมื่อถูกสัญชาตญาณความเป็นเสือเข้ามาแทนที่ความเป็นมนุษย์

ความสัมพันธ์ระหว่างนิทานเสือเอนกับความเชื่อของชนชาติไท

จากนิทานเรื่องเสือเอนของกลุ่มชาติพันธุ์ไทกลุ่มต่าง ๆ ได้สะท้อนให้เห็นมโนทัศน์เกี่ยวกับเสือไว้หลายมิติ ซึ่งคำว่า “เสือเอน” ตรงกับคำว่า “เสือสมิง” หรือมนุษย์ที่กลายร่างเป็นเสือ คำว่า “เอน” ในภาษาล้านนา หมายถึง ดุร้าย มีฤทธิ์มาก เช่น เสือเอน ยักษ์เอน เป็นต้น เสือเอน จึงหมายถึง ผู้ที่มีวิชาอาคมแก่กล้าแล้วกลายเป็นเสือ (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2547, น. 1333) นิทานเรื่องเสือเอนจึงเป็นนิทานที่นำเสนอภาพของตัวละครที่เป็นเสือที่มีพลัง และอำนาจพิเศษ

เสือในการรับรู้ของชนชาติไทถือเป็นสัตว์ที่ทรงพลัง อำนาจสูงส่ง กล่าวถึงสถานที่และผู้นำที่เกี่ยวข้องกับคำว่าเสือ เช่น “เวียงเสือ” คือเวียงของเจ้าเสือข่านฟ้า เล่ากันว่าเมืองของราชวงศ์เสือที่สร้างขึ้น เรียกว่า “เมืองเสือ” (จำหวงหยิน และสมพงษ์ วิทย์ศักดิ์พันธุ์, 2544, น. 27) และพระนาม

เจ้าฟ้าหรือผู้นำของกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่ได้รับการยกย่องพระนามว่าเป็น “เจ้าเสือ” อาทิ กลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ เช่น เจ้าเสือข่านฟ้า เจ้าเสือหม่มฟ้า เจ้าเสือลุ่มฟ้า กลุ่มชาติพันธุ์ไทอาหม เช่น เจ้าเสือก่าฟ้า เจ้าฟ้าเสือเผือก เจ้าฟ้าเสือหาญ กลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ เช่น เจ้าเสือล่องฟ้า เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่นั้นมีความยกย่องเสือเป็นอย่างมาก ปัจจุบันใช้เสือเป็นสัญลักษณ์ของชาติพันธุ์ไทใหญ่

ในตำนานหรือพงศาวดารไทใหญ่มักกล่าวถึงเจ้าฟ้าหรือผู้นำไทใหญ่องค์สำคัญ เช่น เจ้าเสือข่านฟ้า โดยเชื่อมโยงเข้ากับเรื่องเล่าเสือซึ่งเป็นความเชื่อที่ยังฝังรากลึกอยู่ในสังคมกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ บ่อยครั้งที่มักจะได้ยินชาวไทใหญ่เอ่ยถึง “คนโต เป็นจ้อเคอเสอ” (คนไทใหญ่เป็นเชื้อเครือเสือ) เนื่องจากมีตำนานเรื่องเสือเผือกที่ชาวไทใหญ่เล่าสืบทอดกันมาว่า “ขุนหอคำมีธิดาองค์หนึ่งตาบอดทั้งสองข้าง ขุนหอคำจึงสั่งให้อ่านางลอยแพไป ขณะนั้นมีเสือเผือกตัวหนึ่งได้เห็นแพของนางไหลมา ขุนเสือเผือกจึงไปหารักษาตาของนางจนหายเป็นปกติดี ทั้งสองจึงอยู่ร่วมกันในป่าจนมีบุตรชายสามคน เมื่อบุตรทั้งสามโตขึ้นได้ถามประวัติตนจากแม่ของตน แม่จึงเล่าให้ฟังและสามพี่น้องขอไปหาตายาย นางจึงถอดแหวนให้ โดยมีขุนเสือเผือกไปส่ง แล้วให้บุตรขึ้นขี่หลัง เมื่อถึงแม่น้ำมา จึงให้บุตรกระโดดข้ามแม่น้ำมาไป เมื่อทั้งสามกระโดดข้ามไปแล้ว ขุนเสือเผือกก็สิ้นชีวิตอยู่ที่นั่น ทั้งสามพี่น้องได้พบตาและยาย ทั้งสองก็รับหลานเลี้ยงไว้ ต่อมาสามพี่น้องได้ขอขุนหอคำกลับไปหาแม่ ขุนหอคำได้ให้กลองแก่หลานผู้เป็นพี่ ให้นกยางแก่ขุนยี่ ให้มิดแก่ขุนสาม และบอกว่าถ้าถูกใจบ้านไหนให้ตั้งบ้านเมืองที่นั่น ทั้งสามพี่น้องได้ตั้งเมืองกอง (กลอง) เมืองยาง (นกยาง) และเมืองมิด” (สิทธิชัย พันชน, 2557, น. 80 - 81) ชาวไทใหญ่จึงเชื่อว่าตนเองนั้นสืบเชื้อสายมาจากตระกูลเสือ ส่วนเจ้าเสือข่านฟ้า คือ พระนามที่มาจากเสือข่วนที่หน้าอก บางตำนานบอกว่าข่วนที่หลังของพระองค์ แต่ไม่เป็นอันตรายใด ๆ แต่กลับมีพลังอำนาจในการศึกสู้รบปราบหัวเมืองต่าง ๆ ได้มากมาย

เสือในการรับรู้ของชาวไทใหญ่มีความเชื่อว่าเป็นบรรพบุรุษของตนเอง (Totem) เสือเป็นสัตว์ที่ทำให้กำเนิดเจ้าฟ้าของไทใหญ่ ดังนั้นพระนามของผู้นำหรือเจ้าฟ้าจึงนิยมใช้คำว่าเสือดวยเพื่อเป็นการบ่งบอกถึงความยิ่งใหญ่ด้วยอำนาจบารมี และยังเป็นการระลึกถึงบรรพบุรุษที่เป็นเสือโดยให้เจ้าฟ้าเป็นตัวแทนของบรรพบุรุษที่ชาวไทใหญ่ให้ความเคารพนับถือด้วย

นอกจากนี้สัญลักษณ์ของเสือถูกเชื่อมโยงกับความเชื่อเรื่องเสือที่เป็นสัตว์มีพลัง อำนาจ และความยิ่งใหญ่ อันเป็นความเชื่อดั้งเดิมที่ยังดำรงอยู่ในวัฒนธรรมของชนชาติไท เช่น เสือเป็นสัตว์ประจำปีเกิดในล้านนาหรือไทยวนเรียกปีนักษัตรที่มีรูปเสือนี้นว่า “ยี่” เสือยังเป็นสัญลักษณ์ศิลปะ คือ การสักยันต์เพื่อความคงกระพันชาตรีของผู้ชายในชนชาติไท หรืออวัยวะส่วนต่าง ๆ ของเสือบางชนิดมีฤทธิ์ในทางป้องกันภูตผีปีศาจ อำนาจมนต์ดำ เช่น ขนเสือไฟ หนังเสือไฟ และเขี้ยวเสือ เป็นต้น

การวิเคราะห์นิทานเรื่องเสือเอนตามแนวการศึกษาเชิงคติชนวิทยาแสดงให้เห็นถึงเหตุการณ์หลักที่สำคัญของนิทานเรื่องเสือเอนในกลุ่มชนชาติไทกลุ่มต่าง ๆ โดยพบว่า มีทั้งความเหมือนและความแตกต่างกันในอนุภาคของการกลายร่างเป็นเสือเอน โดยเฉพาะในกลุ่มไทลื้อและไทใหญ่นั้น บุคคลที่จะกลายเป็นเสือเอนได้นั้นจะต้องเป็นผู้ชายเท่านั้น ส่วนในกลุ่มไทยวน ผู้ที่จะกลายเป็นเสือเอนได้สามารถเกิดขึ้นได้ทั้งผู้ชายและพระสงฆ์ ซึ่งความแตกต่างดังกล่าวทำให้เห็นถึงความเชื่อดั้งเดิมของชนชาติไทที่เชื่อในเรื่องสัตว์มีพลัง คือ เสือ และการมีคาถาอาคมเป็นสิ่งที่ช่วยป้องกันตนเองและปกป้อง

สังคมให้บังเกิดความสุขและปราศจากอันตรายได้ ในขณะที่เดียวกันพระสงฆ์ซึ่งเป็นสภานะหนึ่งในสามของพุทธศาสนาสามารถที่จะกลายเป็นเสือเอนได้หากใช้คาถาอาคมในทางที่ผิดตามครรลองแห่งพระพุทธศาสนา ความเชื่อดั้งเดิมและความเชื่อทางพระพุทธศาสนาจึงสะท้อนผ่านนิทานเพื่อให้เห็นว่าความเชื่อทั้งสองต่างดำรงอยู่ร่วมกันในวัฒนธรรมชนชาติไท

นอกจากนี้วิถีชีวิตของกลุ่มชนชาติไทที่ปรากฏในนิทานเรื่องเสือเอนนั้นต่างมีความสัมพันธ์ของสถานที่ระหว่างบ้าน วัด พุงนา และป่า ซึ่งสถานที่ดังกล่าวต่างเป็นที่อยู่ของสรรพสิ่งมีชีวิต และจิตวิญญาณ แต่ละสถานที่นั้นมีความเกื้อกูลต่อกัน และมีบทบาทหน้าที่ความสำคัญต่อการดำรงวิถีชีวิตของคนไท เช่น พ่อค้าจากต่างถิ่นเมื่อมาค้าขายก็มาพักในวัด ผู้ชายไปเฝ้าเถียงนา ไปล่าสัตว์ ส่วนผู้หญิงอยู่บ้านเป็นที่พักพิงเพื่อการดำรงอยู่ในสังคมของชนชาติไทด้วย

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

นิทานเรื่องเสือเอนของชนชาติไททั้ง 7 สำนวน แสดงให้เห็นถึงเหตุการณ์หลักของนิทานที่มีอนุภาคสำคัญ คือ การกลายร่างจากมนุษย์เป็นเสือ ซึ่งมนุษย์ที่จะกลายเป็นเสือได้นั้นจะต้องเป็นผู้ชายและพระสงฆ์เท่านั้น แบบเรื่องของนิทานเรื่องเสือเอนจำแนกตามลักษณะร่วมกันได้ 2 แบบ คือ แบบเรื่องผู้ชายกลายร่างเป็นเสือเอน ซึ่งปรากฏคล้ายกันในนิทานเรื่องเสือเอนของไทยลื้อ ไทใหญ่ และไทยวน ส่วนอีกแบบเรื่อง คือ แบบเรื่องพระกลายร่างเป็นเสือเอน ซึ่งปรากฏในนิทานเรื่องเสือเอนของไทยวนเท่านั้น ลักษณะร่วมกันของนิทานเรื่องเสือเอน คือ การเป็นมนุษย์ที่ไม่ปกติในสังคมทำให้เกิดการกลายร่างเป็นเสือเอน ซึ่งอนุภาคการกลายร่างจากมนุษย์เป็นสัตว์นั้นเป็นความคิดสากลที่ปรากฏในทุกวัฒนธรรมในโลก เช่น ตะวันตกมีการกลายร่างเป็นมนุษย์หมาป่า ส่วนสังคมตะวันออกมีการกลายร่างเป็นเสือ ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นลักษณะที่มีความเชื่อตามบริบทของสังคมแต่ละพื้นที่ การกลายร่างเมื่อพิจารณาตามหลักจิตวิเคราะห์เป็นการละเมิดกฎบุคลิกภาพ คือ ขัดแย้งกันระหว่างอีโด (Id) อีโก้ (Ego) และซูเปอร์อีโก้ (Superego) ทำให้มนุษย์ไม่สามารถควบคุมจิตใจได้และกลายเป็นเสือในที่สุด เสือในการรับรู้ของชนชาติไทยังถือว่าเป็นบรรพบุรุษของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ ที่มีความเชื่อว่าคนไทใหญ่นั้นเป็นเชื้อเครือเสือ จึงมีการตั้งชื่อพระนามเจ้าฟ้าโดยมีคำว่าเสืออยู่ในพระนามด้วย

ความสัมพันธ์ของนิทานเรื่องเสือเอนกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทกลุ่มต่าง ๆ นั้น ได้สะท้อนให้เห็นมโนทัศน์ของคนไทที่มีต่อเสือว่าเป็นสัตว์ที่มีพลังอำนาจ เป็นพระนามของเจ้าฟ้า เป็นต้นตระกูลของกลุ่มชนชาติไทบางกลุ่ม เช่น ไทใหญ่ เป็นสัตว์ประจำปีเกิด เป็นเครื่องรางศักดิ์สิทธิ์ และเป็นศิลาประดับนิทานเรื่องเสือเอนยังสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อดั้งเดิมของคนไท และความเชื่อพุทธศาสนาผ่านตัวแทนคือ พระสงฆ์ที่ปรากฏอยู่ในนิทาน ตลอดจนความสัมพันธ์ของสถานที่ ได้แก่ บ้าน วัด พุงนา และป่า ซึ่งผูกพันกับวิถีชีวิตของคนไทมาช้านาน

การศึกษานิทานเรื่องเสือเอน: ความสัมพันธ์ระหว่างนิทานกับบริบททางสังคมวัฒนธรรมชนชาติไท เป็นการศึกษาเพื่อรวบรวมนิทานเรื่องเสือเอนที่ปรากฏในกลุ่มชาติพันธุ์ไทกลุ่มต่าง ๆ แล้วนำมาวิเคราะห์อนุภาค เหตุการณ์ และแบบเรื่องของนิทาน เพื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างนิทานเรื่องเสือเอนกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของชนชาติไทได้ชัดเจนยิ่งขึ้น จากการศึกษาดังกล่าว ทำให้เห็นว่า ศาสตร์เกี่ยวกับเสือเอนนั้นมีความกว้างขวาง และปรากฏอยู่ในทุกสังคมทั้งโลกตะวันออกและ

โลกตะวันตก ศาสตร์เกี่ยวกับเสือจึงเป็นสิ่งที่ควรมีการศึกษาให้ลุ่มลึกต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาความคิดสากลที่มีร่วมกันเกี่ยวกับเสือ ทั้งนี้ นิทานเกี่ยวกับเสือที่พบอยู่ในทุกสังคม ลักษณะการกลายร่างจากคนเป็นสัตว์ทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของกายกับจิตที่ขาดการควบคุมจึงทำให้กลายร่างเป็นสัตว์ที่ปรากฏในนิทานเรื่องเสือเอยยังทำให้เห็นคุณและโทษของการมีวิชาอาคมที่ต้องเลือกให้เหมาะสมกับการปฏิบัติตนตามกำลัง ทั้งนี้ หากมีวิชาอาคมแต่ไม่มีการปฏิบัติตนอย่างถูกต้องเคร่งครัดอาจนำมาสู่ความหายนะได้เช่นกัน นิทานเรื่องเสือเอยยังทำให้เห็นถึงผู้กระทำกับผู้ถูกกระทำ คือ เสือเอยทำร้ายคน ในขณะที่เดียวกันผู้ถูกกระทำกลายเป็นผู้กระทำ หรือผู้ที่สามารถทำลายเสือเอย (ผู้มีวิชาอาคม) นั้นลงได้

เอกสารอ้างอิง

- กิ่งแก้ว อรรถการ. (2519). *คติชนวิทยา*. กรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ.
- กิตติกร มีทรัพย์. (2554). *พื้นฐานทฤษฎีจิตวิเคราะห์* (พิมพ์ครั้งที่ 5). สมิต.
- จำวงหหยิน และสมพงษ์ วิทยศักดิ์พันธุ์. (2544). *พงศาวดารเมืองไท (เครือเมืองกูเมือง)*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
- เจริญ มาลาโรจน์. (2542). เสือเอย. *สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ*. (เล่ม 14, น. 7224-7225). มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- ประคอง นิมมานเหมินท์. (2554). *ไขคำแก้วคำแพง พินิจวรรณกรรมไทย-ไท*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รณี เลิศเลื่อมใส. (2544). *ฟ้า-ขวัญ-เมือง จักรวาลทัศน์ดั้งเดิมของไทย : ศึกษาจากคัมภีร์โบราณไทอาหม*. อมรินทร์ บุ๊ค เซ็นเตอร์.
- เวาน์ เพลงเออ. (2519). *ด้วยปัญญาและความรัก: นิทานชาวเมืองเหนือ*. สยามสมาคมและสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- ศิริพร ณ ถกลาง. (2557). *ทฤษฎีคติชนวิทยา: วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน – นิทานพื้นบ้าน*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สิทธิชัย พันชน. (2557). *เจ้าเสือข่านฟ้า: เรื่องเล่าวีรบุรุษในวรรณกรรมไทใหญ่* [วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่]. Chiang Mai University Digital Collection. <https://cmudc.library.cmu.ac.th/frontend/Info/item/dc:122466>
- อุดม รุ่งเรืองศรี. (2542). เสือเอย (นิทาน). *สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ*. (เล่ม 14, น. 7224). มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- อุดม รุ่งเรืองศรี. (2547). *พจนานุกรมล้านนา – ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง*. มิ่งเมือง.
- Thompson, S. (1955). *Motif – index of folk-literature*. (Volume two). Indiana University Press.